

‘Son excuse est dans sa jeunesse.’

Jongeren en jeugddelinquentie in het Gentse Quartier de Discipline vanuit een gezinsperspectief, 1887-1921

Dorien Campforts

TSEG 12 (1): 31–52

DOI: 10.5117/TSEG2015.1.CAMP

Abstract

The changing perceptions of youth and juvenile delinquency are examined from the bottom-up perspective of the family, using the case of the *Quartier de Discipline*, an institution for the re-education of juvenile delinquents. Petitions written to obtain a forehanded release are used to examine how families represented themselves relative to the standards of their time. Their arguments reveal that juveniles were still expected to contribute to the family income. The employment of juveniles was deemed to be useful to keep them away from the street. People started to recognize juvenile delinquents as victims of their social environment. Parents clearly adapted themselves to the changing conceptions about juvenile delinquency. They referred increasingly to the importance of good upbringing and explained the committed crime with external factors.

‘Son excuse est dans sa jeunesse.’¹ Deze woorden schreef de vader van Michel Meyer naar de koning op achttien november 1911, nadat Michel in het *Quartier de Discipline*, een heropvoedingstehuis in Gent, was opgenomen wegens het toebrengen van “slagen en verwondingen”.² Criminele jongens werden in deze instelling heropgevoed tot ze de leeftijd van 21 jaar hadden bereikt. Vele ouders, waaronder de vader van Michel Meyer, schreven verzoeken aan de directie om een vroegtijdige vrijlating van hun zonen te bekomen. Daarvoor gebruikten ze allerlei argumenten, bijvoor-

1 Rijksarchief Beveren (R.A.B.), S.I. Gent, inventarisnummer 1932, dossier 4310, brief 18 november 1911. Vertaling: ‘Zijn excuus ligt in zijn jeugd.’

2 De citaten uit de brieven zijn letterlijk overgenomen, inclusief de fouten.

beeld dat van hun jeugdlijke onschuld, zoals te lezen valt in de brief van de vader van Michel.

Het einde van de negentiende eeuw wordt gezien als een mijlpaal in de ontdekking van de levensfase van de jeugd, waarin de maatschappelijke plaats van jongeren veranderde.³ De veranderende houding tegenover jongeren rond 1900 wordt door Zwaan gesynthetiseerd in drie processen; de verwijdering van jongeren uit de arbeidsmarkt, een toenemende emotionalisering in de gezinsrelaties en een groeiende overheidsbemoeyenis in het gezinsleven, met onder andere grotere aandacht voor scholing.⁴ In dit artikel worden deze drie processen onderzocht vanuit het perspectief van het gezin. Blijkt er een wijziging in perceptie van jongeren en jeugddelinquentie in de verzoekschriften?

In een eerste deel wordt gekeken in welke mate de bijdrage van de jongeren aan het gezinsinkomen nog werd verwacht in de verzoeken en hoe dit evolueerde door de tijd. Uit eerder onderzoek naar de jeugddelinquenten in het *Quartier* bleek dat zij vaak afkomstig waren uit gezinnen die vatbaar waren voor armoede.⁵ De jongere kon dus een welkome bijdrage leveren aan het gezinsinkomen. Steeds meer minderjarigen brachten hun tijd op school door, maar in veel arme gezinnen werden jongeren in de negentiende eeuw nog ingezet op de arbeidsmarkt.⁶ Heywood stelt bijvoorbeeld vast dat tegen 1881 3/4 van de kinderen tussen vijf en veertien naar school ging, terwijl dit aandeel in 1815 slechts 1/5 bedroeg.⁷ Toch kwam 1/4 van die kinderen in 1881 dus nog niet in aanraking met de schoolbanken. Bovendien werd naar school gaan door kinderen en jongeren vaak nog gecombineerd met verschillende kleine jobs.

Door de financiële functieverhuizing van jongeren zou de emotionele relaties met de ouders in deze periode ook versterkt zijn. 'Hun plaats was voortaan in het gezin en op school.'⁸ Todd spreekt over het ontstaan van een discursief kader waarin 'the economically worthless but emotionally

3 S. Christiaensen, *Tussen klassieke en moderne criminele politiek: leven en beleid van Jules Lejeune* (Leuven 2004) 634.

4 T. Zwaan, *Familie, huwelijk en gezin in West-Europa* (Boom 1993) 217.

5 J. De Smedt, *Jong geleerd en jong gedaan? Onderzoek naar de gezinsachtergrond van Antwerpse 'onverbeterlijke' jeugddelinquenten tussen 1887 en 1911* (onuitgegeven masterscriptie 2009) 39.

6 K. Matthijs, *De mateloze negentiende eeuw: bevolking, huwelijk, gezin en sociale verandering* (Leuven 2001) 125. C. Lis en H. Soly, 'Jeugd, criminaliteit en sociale netwerken, veertiende tot twintigste eeuw', in: *Tussen dader en slachtoffer* (Brussel 2001) 12.

7 C. Heywood, *Childhood in 19th Century France: Work, Health and Education among the "Classes Populaires"* (New York 1988) 62.

8 Zwaan, *Familie*, 329.

priceless child' centraal kwam te staan.⁹ In een tweede deel wordt daarom gekeken naar het gebruik van emotionele argumentatie in de brieven en eventuele verschuivingen hierin.

Een derde deel van dit artikel behandelt de veranderende omgang met jeugddelinquenten. Jeugddelinquenten werden steeds meer gezien als een slachtoffer van hun omgeving dan als echte daders, waardoor er een 'pedagogisering van de bestraffing'¹⁰ plaatsvond en de overheid zich verder inmengde in hun gezinsleven. Volgens Dupont-Bouchat et al kan de oprichting van het *Quartier de Discipline* gezien worden als een uiting van deze veranderende houding, aangezien jongeren hier werden heropgevoed in plaats van gestraft.¹¹ De Koster haalt aan dat het idee van heropvoedbaarheid van jeugddelinquenten deel uitmaakte van de bredere context van de sociale kwestie, 'waarin het verpauperde milieu van de stedelijke arbeidersklasse als een broeihaard van immoraliteit en criminaliteit verscheen voor de burgerij'.¹² Zowel ouderlijke verwaarlozing als de ruimere sociale omgeving werden steeds meer als schadelijk gezien.¹³ De wet op kindbescherming van 1912 was cruciaal in deze evolutie, aangezien jongeren voortaan als slachtoffer van een 'scheef gegroeide opvoeding' werden gezien.¹⁴ Kinderen die niet de nodige zorg kregen van hun eigen ouders, konden bijvoorbeeld in een pleeggezin of in een tehuis worden overgeplaatst.

In dit artikel wordt de argumentatie in de verzoeken op een kwalitatieve manier geanalyseerd. Bij de deelvragen wordt ook telkens een kwantitatief overzicht gegeven van het aantal verzoeken waarin bepaalde argumenten voorkwamen. Er kan verwacht worden dat men steeds minder vroeg naar de jongens omwille van hun financiële bijdrage, dat emotionele relaties steeds sterker benadrukt werden en dat ouders steeds vaker probeerden om hun opvoedingsmethoden te verdedigen. Maar waren die mentaliteitswijzigingen ook al deel van de onderhandelingsstrategie en zelfrepresentatie van deze gezinnen?

9 S. Todd, 'Breadwinners and dependants: working-class young people in England, 1918-1955', *International review of social history* 52/1 (2007) 71.

10 J. Christiaens, *De geboorte van de jeugddelinquent. België, 1830-1930* (Brussel 1999) 194.

11 M.S. Dupont-Bouchat, J. Christiaens en C. Vanneste, 'Jeunesse et justice (1830-2002)', in: D. Heirbaut, X. Rousseaux en K. Velle, *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden* (Brugge 2004) 158.

12 M. De Koster, 'Jongeren en criminaliteit: een lange geschiedenis van de middeleeuwen tot heden', *Tijdschrift voor criminologie* 52/3 (2010) 312.

13 I. Weijers, 'The Double Paradox of juvenile justice', *European journal on criminal policy and research* 7/3 (1999) 335.

14 Dupont-Bouchat, Christiaens en Vanneste, 'Jeunesse et justice', 136.

1 'Met een bedrukt hart wend ik mij tot u voor de vrijstelling van mijn kind van u af te smeeken.'¹⁵: Het gebruik van verzoekschriften als historische bron

De verzoekschriften die ouders opstelden, kwamen terecht in de individuele dossiers van de jongens uit het *Quartier de Discipline*. Het *Quartier* vormt een interessante casus om de veranderingen in de houding ten aanzien van jongeren te toetsen. De oprichting van dergelijke instellingen paste binnen een proces waarbij jeugddelinquenten werden heropgevoed in plaats van gestraft.¹⁶ De jeugddelinquenten die werden opgenomen, waren jongens tussen de elf en eenentwintig jaar oud.¹⁷ Zij werden van de delinquente meisjes gescheiden, die in aparte instellingen werden heropgevoed. Ze hadden vaak kleine misdrijven zoals landloperij of diefstal op hun geweten. Het disciplinekwartier was een aanvulling op het *Maison Spéciale de Réforme* dat in 1881 werd opgericht.¹⁸ Dit opvoedingstehuis zorgde ervoor dat de relatief onschuldige jeugddelinquenten van de andere gevangenen gescheiden werden. Het disciplinekwartier was er dan voor hen die in het *Maison Spéciale de Réforme* 'onverbeterlijk' bleken te zijn en die dus extra disciplineren nodig hadden.

De hoeveelheid bewaard materiaal is uitgebreid, daarom zijn er steekproeven genomen. De eerste en laatste vier jaar van het bestaan van het *Quartier* zijn onderzocht, met name de periode van 1887 tot en met 1890 en de periode van 1917 tot en met 1920.¹⁹ Bovendien is er ook een derde steekproef uitgevoerd voor de jaren 1911 tot en met 1913 om mogelijke veranderingen rond de wet op de kindbescherming van 1912 te achterhalen. De steekproeven zijn gebaseerd op de jaartallen waarin de jongeren in de instelling zijn opgenomen. In totaal werden er in de elf onderzochte jaren 626 jongeren in de instelling opgenomen, maar enkel in de 98 dossiers die zijn gebruikt, waren verzoekschriften aanwezig. Het gaat hier dus om een beperkte groep van zestien procent van de jeugddelinquenten in de Gentse instelling. Dit vraagt om voorzichtigheid met kwantitatieve analyses. De hoeveelheid dossiers met bewaarde verzoeken verschilt sterk per steekproef, namelijk 19 in de eerste, 49 in de tweede en 30 in de derde steekproef.

15 R.A.B., S.I. Gent, 1973, 4718, brief 19 mei 1917.

16 J. Gillis, *Youth and history. Tradition and change in European age relations, 1770-present* (New York 1981) 133.

17 R.A.B., S.I. Gent, Jeugdafdelingen, Opsluitingsdossiers 'Maison Spéciale de Réforme à Gand', 1682-1690, 1922-1949, 1973-1992.

18 Christiaens, *De geboorte*, 181.

19 De instelling heeft tot 1921 bestaan, maar in 1920 werden de laatste jongeren ingeschreven.

Hierdoor is het noodzakelijk om het voorkomen van de verschillende argumenten per steekproef niet absoluut maar relatief te bekijken. Om het discours te analyseren, worden de argumenten gecategoriseerd en wordt er aandacht besteed aan de frequentie waarin ze voorkwamen. De kwantitatieve analyse wordt gestructureerd rond twee tabellen. In een eerste tabel wordt de frequentie van argumentatiecategorieën per steekproef uitgezet om een vergelijking in de tijd mogelijk te maken. Per categorie wordt besproken welke concrete argumenten hieronder gebundeld zijn. In de tweede tabel worden de verschillende categorieën met elkaar gekruist om te kijken in welke mate bepaalde categorieën van argumenten in combinatie voorkwamen in de verzoeken. Om deze kwantitatieve analyses te illustreren, worden citaten uit de verzoekschriften besproken.

Sommige van de 98 gezinnen stuurden verschillende verzoeken, waardoor er in totaal 154 verzoeken zijn bekeken. In een meerderheid van de dossiers, namelijk 63, was er slechts één verzoek te vinden, in 23 dossiers twee, slechts in zes dossiers drie, en ten slotte waren er drie dossiers met vier brieven en drie dossiers met vijf brieven. In de analyse van deze brieven werd gewerkt per jeugddelinquent en niet per brief, zodat de jongeren met meerdere verzoekschriften niet oververtegenwoordigd zijn. Armere groepen deden soms beroep op hogere autoriteiten voor het schrijven van officiële brieven.²⁰ Zeven verzoeken werden gestuurd door een persoon buiten de familie, zoals de burgemeester. Doordat dit aantal zo beperkt is, is een vergelijking met de brieven geschreven door de ouders niet mogelijk. Zij worden opgenomen bij de andere verzoeken. Steeds werden deze brieven in naam van het gezin gestuurd en werd er verwezen naar hun situatie. Bovendien zijn er dertien verzoeken die niet naar de directeur van de instelling gericht waren, maar naar de koning, de kinderrechter of de minister van justitie.

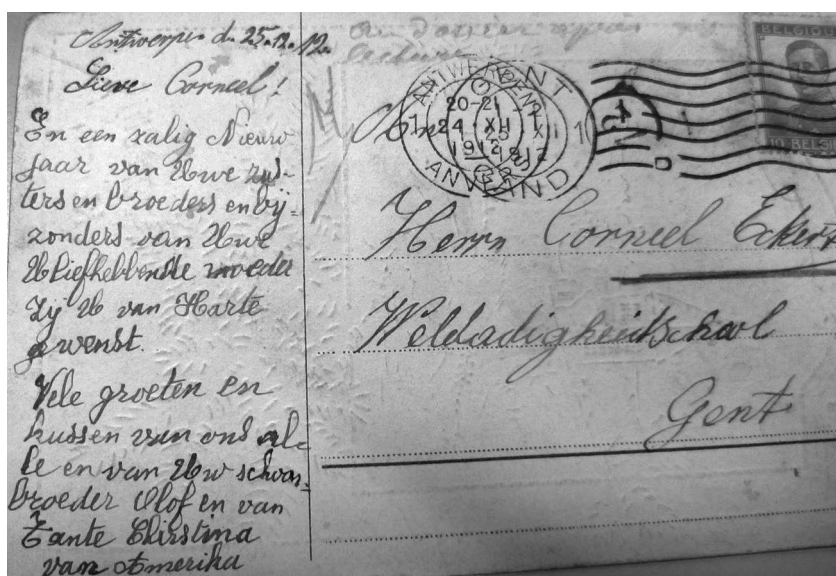
Christiaensen stelt dat bescherming en heropvoeding van de jongere centraal stonden. Daar kwam regelmatig een vervroegde vrijlating met eventueel een plaatsing in een werkmilieu bij kijken.²¹ Inderdaad werden zeventig van de onderzochte jongeren vroegtijdig vrijgelaten. Om na te gaan welke invloed de verzoekschriften hierin speelden, zou een vergelijkend onderzoek kunnen gedaan worden naar dossiers zonder brieven. Een gevaar hierbij is wel dat er mogelijk brieven verloren zijn gegaan, en dat op die manier het beeld van de dossiers zonder brieven vertekend is.²² Bovendien is er voor

20 M. Lyons, *Ordinary writings, personal narratives: writing practices in 19th and early 20th century Europe* (Bern 2007) 24.

21 Christiaensen, *Tussen klassieke*, 641.

22 Christiaens, *De geboorte*, 248.

gekozen in dit artikel om niet in te gaan op de succesratio van de verzoekschriften, maar wel op de discoursanalyse ervan. Daarom wordt er enkel gewerkt met de 98 dossiers mét verzoekschriften. Succesvol of niet, de brieven werden hoe dan ook met het doel van een vroegtijdige vrijlating geschreven. Welke invloed de brieven zelf juist hadden, kan op basis van de dossiers ook niet afgeleid worden. Waarschijnlijk waren er nog allerlei andere factoren in het spel, zoals het gedrag van de jongere of eventueel persoonlijke gesprekken tussen de directie, de jongere en zijn ouders. De vraag waarom andere ouders geen verzoekschriften stuurden, kan niet beantwoord worden op basis van de informatie die in de dossiers werd verzameld.

Illustratie 1. Voorbeeld verzoekschrift

Bron: R.A.B., S.I. Gent, Jeugdafdelingen, Opsluitingsdossiers 'Maison Spéciale de Réforme à Gand', 1684, 1452, brief 6 april 1890

Door het gebruik van verzoekschriften sluit dit onderzoek aan bij de beweging van de 'new history from below'. Lyons beschrijft de eigenheid van deze stroming die zich richt op 'individuele ervaringen van historische veranderingen'.²³ Hij beschrijft hoe 'ordinary writings' een veel genuanceerder beeld kunnen geven op de realiteit van armere groepen, dan de

²³ Lyons, 'A new history from below?'.

bronnen die er over hen beschikbaar zijn door allerlei instellingen opgesteld.²⁴ Er wordt gekeken naar de 'history of the historyless', die vaak in de anonimiteit blijven, terwijl hun dagelijks leven interessant kan zijn voor historici in het onderzoek naar veranderingen in de samenleving.²⁵ De 'new history from below' vertegenwoordigt dus de lagere klassen, maar niet zoals de oudere 'history from below', waarbij de lagere klassen een anonieme massa bleven. Door het gebruik van bronnen van 'ordinary writers', wordt gezocht naar de persoonlijke en private stemmen van 'ordinary people'.²⁶ Al te vaak worden volgens Hitchcock verhalen verteld waar de armen niet in passen. Moderniteit wordt dan bijvoorbeeld bekeken als iets dat zich verspreidt van de rijken naar de armen, terwijl het net interessant is om dergelijke maatschappelijke veranderingen vanuit het standpunt van armere groepen te bekijken om op die manier oog te hebben voor hun strategieën en motivaties.²⁷

De verzoekschriften geven een beeld op de onderhandelingsstrategieën die de ouders van de jeugddelinquenten aanwendden. Andere vragen, zoals de werkelijke situatie van het gezin, of de achterliggende gevoelens en gedachten van de ouders, kunnen op basis van brieven niet beantwoord worden. Ze zijn met een bepaald doel geschreven en werden ingezet in de onderhandelingsarena tussen het gezin en de instelling. De verzoekschriften zijn bovendien gericht aan een officiële instantie en dus verbonden aan bepaalde officiële vormkenmerken. Hoe pasten de ouders zich aan de verwachtingspatronen van de directie van het *Quartier* en aan de maatschappelijke normen aan? De afzenders konden de realiteit vertekenen om gemakkelijker de vroegtijdige vrijlating van de jongere te bekomen. Arnold beklemtoont dat het nodig is te aanvaarden dat brieven als historische bron enkel toegang geven 'to voices and subject-positions, not to whole minds and persons'.²⁸

Ook deze brieven geven geen realistisch beeld van het gezin, maar bieden inzicht in de zelfrepresentatie van het gezin, of de representatie van het gezin door derden, indien er iemand anders de brief stuurde in hun naam. Om toch een beeld te krijgen over de context waarin de verzoekschriften werden geschreven, zijn de volledige dossiers van de jeugddelinquenten uit het *Quartier* doorgenomen, waarin onder andere de

24 Ibidem.

25 S. Bhattacharya, 'History from below', *Social Scientist* 11/4 (1983).

26 Lyons, 'A new history from below?.'

27 T. Hitchcock, 'A new history from below', *History Workshop Journal* 57 (2004) 296.

28 J.H. Arnold, 'The historian as an inquisitor. The ethics of interrogating subaltern voices', *Rethinking history* 2 (1998) 384.

woonplaats, de gezinssamenstelling en het beroep van de ouders werden genoteerd. Alvorens de verzoekschriften te gebruiken als historische bron, is het interessant om te weten wie de jongeren waren.

Een grote meerderheid van 78 jeugddelinquenten woonde in Vlaanderen, veertien woonden in Wallonië en zes in het huidige Frankrijk (Frans-Vlaanderen). De meeste jongeren waren afkomstig uit de provincies Antwerpen en Brabant, de sterkst verstedelijkte provincies van het land.²⁹ De helft van de jeugddelinquenten uit het Quartier woonde in vrij grote steden van meer dan 100.000 inwoners. Vanaf het midden van de negentiende eeuw kende België een snelle industrialisering en verstedelijking, wat gepaard ging met sociale omstandigheden die criminaliteit in de hand konden werken.³⁰ 'Met de groei van de grote steden ontstond in de cultuur van de middenklassen een negatieve houding tegenover de stad', die werd gezien als 'een oord van verwildering en zedenbederf'.³¹

Ook de gezinssamenstelling is in de dossiers opgetekend. Een groot aantal afhankelijke kinderen die zelf nog niet konden werken in het huishouden, maakte het voor arme ouders bijzonder moeilijk.³² De verzoeken uit het dossier van Jean-Baptiste Corvers zijn hier een sprekend voorbeeld van. In januari 1913 schreef zijn vader dat het tijd werd dat Jean-Baptiste wat zou verdienen 'voor zijne ouders en zijne zeven arme broers en zusters', aangezien zij anders 'in de grootste armoede van de werelt' zouden geraken.³³ In een andere brief haalde hij aan dat geen enkel ander kind van het gezin al oud genoeg was om geld te verdienen.³⁴

Over concrete gezinsinkomsten komt men in de dossiers nauwelijks iets te weten; enkel het beroep van de ouders geeft een aanduiding van hun sociale situatie. De Smedt stelde in zijn onderzoek naar het *Quartier* vast dat zij niet noodzakelijk behoorden tot 'een marginale onderlaag van de samenleving'.³⁵ Anderzijds blijkt uit eerder onderzoek dat ouders van jeugd-

29 P. Deprez en C. Vandenbroeke, 'Population growth and distribution, and urbanization in Belgium during the demographic transition', in: R. Lawton en R. Lee, *Urban population development in Western Europe from the Late-Eighteenth to the Early-Twentieth Century* (Liverpool 1989) 234.

30 R. Bentein, *Brave meisjes en stoute jongens? Gender-verschillen in de geschiedenis van de criminaliteit. Onderzoek naar de Hasseltse jeugdrechtbank tijdens het interbellum* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Gent 2004).

31 N. De Bodt, *Stoute jongens en rebelse meisjes. Ouderlijke klachten over onhandelbare kinderen bij de kinderrechtter van Dendermonde tijdens de jaren twintig van de twintigste eeuw* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Gent 2005).

32 Humphries, *Childhood*, 189.

33 R.A.B., S.I. Gent, 1937, 4358, brief 8 januari 1913.

34 Ibidem, 1937, 4358, brief 19 april 1913.

35 De Smedt, *Jong geleerd*, 39.

delinquenten kwetsbaar waren voor armoede en bestaansonzekerheid en dus nood hadden aan de inkomsten van hun zonen.³⁶ De meest voorkomende beroepen bij de vader waren arbeiders (37 op 98), handwerkers (16) en leurders (8). De kwetsbaarheid van de gezinnen hield ook verband met het overlijden van de vader (19) of zijn werkloosheid (10). Weduwen en weduwnaars hadden door hun moeilijke situatie hun zoon nodig om het gezin opnieuw van inkomsten te voorzien.³⁷ Bij de werkende moeders was de meerderheid eveneens actief als arbeidster (18), handwerkster (6) of leurdere (4). Bij 61 van de 98 jeugddelinquenten was de moeder huisvrouw. Wellicht door het ideaalbeeld van het mannelijke kostwinnersmodel verkoos men moeders eerder van de arbeidsmarkt te halen dan kinderen en jongeren. Men verkoos jongeren vaak als tweede bron van inkomsten, naast de vader.³⁸ Matthijs stelt vast dat in deze periode de tegenstelling tussen mannelijke buitenhuisarbeid en vrouwelijke binnenhuisarbeid versterkte.³⁹

2 'Het wort nu tog den tijd dat hij wat zou kunnen verdienen voor zijne ouders en zijne zeven arme broers en zusters.'⁴⁰: Jongeren en hun financiële rol in het gezin

Volgens Zwaan vond er door de regulering en het verdwijnen van kinderarbeid en de groeiende aandacht voor opvoeding een geleidelijke herformulering plaats van de positie van jongeren in de samenleving rond 1900.⁴¹ Davin spreekt van een machtsstrijd tussen ouders en de staat over de plaats van kinderen in de samenleving aan het einde van de negentiende eeuw.⁴² Het bestaan van het *Quartier* situeerde zich in een overgangperiode, waarin er nog grote onderlinge verschillen bestonden tussen de socia-

36 J.H.H. Dekker, *Straffen, redden en opvoeden. Het ontstaan en de ontwikkeling van de residentiële heropvoeding in West-Europa, 1814-1914, met bijzondere aandacht voor 'Nederlands Mettray'* (Assen 1985) 93.

37 M. Oris en E. Ochial, 'Family crisis in the context of different family systems: frameworks and evidence on when dad died', in: R. Derosas en M. Oris, *When dad died. Individuals and families coping with family stress in past societies* (Bern 2002) 55.

38 J. Humphries, *Childhood and child labour in the British Industrial Revolution* (Cambridge 2010) 237.

39 Matthijs, *De mateloze negentiende eeuw*, 86.

40 R.A.B., S.I. Gent, 1937, 4358, brief 8 januari 1913.

41 Zwaan, *Familie*, 329.

42 A. Davin, *Growing up poor: Home, School and Street in London 1870-1914* (Londen 1996).

le groepen en de inkomsten van jongeren in veel gevallen nog noodzakelijk waren om aan de noden van het gezin te voldoen.⁴³

Jongeren bleven vanaf de industrialisering steeds langer thuis wonen en bijdragen aan het gezinsinkomen. De verdiensten van kinderen betekenden vaak een aanzienlijke verbetering van de financiële positie voor de familie.⁴⁴ Zowel op het platteland als in de stad werden jongeren ingeschakeld om voor het gezin te werken.⁴⁵ Hun hulp was vooral in de periode van 1860 tot 1890 van groot belang. Vooral vanaf 1873 deden zich enkele 'belangrijke sociaal-economische crisisjaren' voor.⁴⁶ Naar het einde van de negentiende eeuw namen leeftijdsspecifieke rolverwachtingen toe, deels gestuurd door staatstussenkomst.⁴⁷ Jongeren waren volgens Humphries in de periode rond 1900 nog 'working-class families' most important secondary earners'.⁴⁸ Hufton noemt dit een 'economy of makeshifts', waarvan een belangrijk kenmerk is dat mensen door middel van verschillende bronnen van inkomsten hun levensonderhoud bekostigden.⁴⁹

De bijdrage van jongeren verminderde in de loop van de eerste helft van de twintigste eeuw verder door verplichting van lager onderwijs, uitbreiding van secundair onderwijs en stijging van de lonen voor volwassen mannen.⁵⁰ Door de leerplicht werd de mogelijkheid van een 'full-time' bijdrage van jongeren onmogelijk gemaakt.⁵¹ Cunningham wijst erop dat dit niet uitsluit dat zij toch nog iets verdienden voor het gezin, door kleine jobs tussen hun schooltijd door.⁵² Volgens Gillis konden de armere groepen uit de samenleving pas rond 1950 hun zonen uit de arbeidsmarkt terugtrekken.⁵³ De terugtrekking deed zich eerst voor bij de jongere kinderen, later pas bij adolescenten.⁵⁴ In armere gezinnen was er in de periode

43 Todd, 'Breadwinners', 65.

44 A. De Regt, *Arbeidersgezinnen en beschavingsarbeid. Ontwikkelingen in Nederland 1870-1940; een historisch-sociologische studie* (Amsterdam 1984) 130.

45 De Bodt, *Stoute jongens*.

46 J. Christiaens, 'Jeugdcriminaliteit: een apart probleem?', in: C. Lis en H. Soly, *Tussen dader en slachtoffer: jongeren en criminaliteit in historisch perspectief* (Brussel 2001) 286.

47 Matthijs, *De mateloze negentiende eeuw*, 235. En J. Gillis, 'The evolution of juvenile delinquency in England, 1830-1913', *Past and present* 67 (1975) 99.

48 Humphries, *Childhood*, 237.

49 Fontaine en Schlumbohm, 'Household strategies', 3.

50 Ibidem, 223.

51 R. Vanlandschoot, *Sluit ze op... Jongeren in de criminaliteit 1400 tot nu* (Leuven 2008) 211.

52 H. Cunningham, 'The decline of child labour: labour markets and family economies in Europe and North America since 1830', *Economic history review* 53 (2000) 422.

53 Gillis, *Youth*, 119.

54 J. Humphries, 'Child labor: lessons from the historical experience of today's industrial economies', in: K. Lieten en E. Van Nederveen Meerkerk, *Child labour's global past, 1650-2000* (Bern 2011) 41.

van 1887 tot 1921 dus nog wel een sterke afhankelijkheid van arbeid van jongeren vast te stellen, vooral wanneer zij te oud waren om nog naar de lagere school te gaan. Ali De Regt stelt vast dat zelfs tot in de jaren 1960 jongeren uit 'working-class' families werkten voor hun gezin.⁵⁵

Ook Cunningham stelt vast dat deze evolutie zich al inzet in de negentiende eeuw, maar dat de gezinseconomie op het einde van de negentiende eeuw en aan het begin van de twintigste eeuw vaak nog heel afhankelijk was van de inkomsten van de kinderen. Ook volgens hem blijven kinderen uit 'working-class' families tot het midden van de twintigste eeuw bijdragen aan het gezinsinkomen, hoewel er wel een daling is vast te stellen.⁵⁶ Hij onderscheidt vier categorieën van verklaringen voor de stijgende leeftijd waarop men begint te werken, namelijk rationele beslissingen van de individuele families, staatstussenkomst met onder andere de wet op leerplicht, een veranderende arbeidsmarkt naar jobs waarvoor meer technische kennis nodig is en ten slotte veranderingen in culturele waarden.⁵⁷ Wat het laatste punt betreft is het onderzoek van De Vries aangaande 'the male breadwinner-homemaker household' van groot belang. Volgens hem zou de 'industrious revolution', gekenmerkt door een groeiende allocatie van arbeid naar de markt, vanaf 1850 geleidelijk aan op zijn einde lopen. Dit leidde tot het ontstaan van 'the breadwinner-homemaker household', waarin specialisatie binnen het gezin centraal stond.⁵⁸ Volgens deze nieuwe normen moesten mannen voortaan het gezin van inkomen voorzien, vrouwen moesten instaan voor het huishouden, en hun kinderen hoorden hun jeugd op school door te brengen.

Argumentatie gericht op het tewerkstellen van de jongere, kwam in 56,1% van de verzoeken voor. Onder de categorie financiële argumentatie in tabel 1 zijn verwijzingen vervat naar concrete problemen met betrekking tot de gezinssituatie, naar de algemene economische situatie, naar het eigen inkomen of naar de vondst van een arbeidsplaats voor de jongere. Er vond gedurende de periode een significante daling plaats in het aandeel brieven waarin verwacht werd dat de jongere zou werken, namelijk van 63,1% naar 46,6%. Hieruit kan niet afgeleid worden in welke mate de aanwezigheid van jongeren op de arbeidsmarkt in realiteit nog noodzakelijk was in deze ge-

55 A. De Regt, 'Children in the 20th-century family economy: From co-providers to consumers', *The History of the Family* 9/4 (2004).

56 Cunningham, *The decline*, 410.

57 Ibidem, 413.

58 J. De Vries, *The Industrious Revolution: consumer behavior and the household economy, 1650 to the present* (Cambridge 2008) 187.

zinnen. Wel blijkt hieruit dat het voor gezinnen nog gebruikelijk was om deze argumentatie aan te wenden en zich op deze manier te representeren.

Wat de financiële argumentatie betreft, werd er 42 keer naar het gezin verwezen en slechts vijf keer naar de algemene economische situatie. Steeds gebeurde dit in combinatie met aandacht voor de gezinssituatie. Zo schreef de vader van Ferdinand Leclaire in 1912 aan de directeur van het Quartier dat hij aan het hoofd van een groot gezin stond, en dat hij door de hoge voedselprijzen zeer moeilijk in het gezinsonderhoud kon voorzien.⁵⁹ De gezinssituatie kwam op verschillende manieren aan bod, met name de grootte van het gezin, de ouderdom van de ouders, het overlijden of de werkonbekwaamheid van één van hen, een gebrek aan werkkrachten binnen het gezin of gewoon de nood aan hulp van de jongere zonder verdere toelichting. Vooral een groot aantal afhankelijke kinderen werd gebruikt als argument. In 1913 schreef de vader van Edouard Schepers bijvoorbeeld naar de directeur dat 'er thuis nog vier kleine kinderen zijn waarvoor het brood verdiend moet worden' en dat de zoon voor het gezin dus een grote steun zou zijn 'daar hij reeds iets voor het huishouden zou kunnen verdienen'.⁶⁰

Uit tabel 2 blijkt dat er in totaal bij 51 van de 98 jeugddelinquenten naar problemen in het gezin werd verwezen en dat deze in 42 gevallen duidelijk financieel van aard waren. Meestal was er dus wel een samenhang tussen de vraag naar financiële hulp en de verwijzingen naar de gezinssituatie. In de andere negen gevallen ging het meestal om hulp in het huishouden, zoals bijvoorbeeld bij Marcel Migeon. Hij schreef zelf een verzoek, waarin hij vertelde dat hij thuis wilde werken, om zo zijn moeder te helpen.⁶¹ Deze combinatie van financiële argumentatie en verwijzingen naar de gezinssituatie was bovendien de meest voorkomende. Uit tabel 1 blijkt dat het aantal verzoeken waarin naar de gezinssituatie werd verwezen, vrij constant is gedurende de periode van 1887 tot 1921. Gezinnen bleven zichzelf dus regelmatig representeren op basis van problemen met betrekking tot hun gezinssituatie, die vaak ook financiële moeilijkheden met zich meebrachten. Met deze onderhandelingsstrategie probeerden zij waarschijnlijk het medeleven van de directeur op te wekken.

In meer dan de helft van de 98 gezinnen werd van de jongeren een bijdrage aan het gezinsinkomen verwacht, ook al daalde dit soort argumentatie wel vrij sterk door de tijd. Dit wijst erop dat niet in alle onderzochte

59 R.A.B., S.I. Gent, 1926, 4252, brief 23 mei 1912.

60 R.A.B., S.I. Gent, 1934, 432, brief 2 januari 1913.

61 Ibidem, 1925, 4250, brief 31 augustus 1912.

gezinnen het burgerlijke ideaal van 'the breadwinner-household model' was doorgedrongen, maar dat dit anderzijds ook niets was dat men moest verstoppen.⁶² Indien arbeid voor jongeren in deze periode niet meer gebruikelijk zou zijn, zouden niet zo veel ouders het als argument gebruiken om een vervroegde vrijlating te bekomen. Zichzelf financieel nuttig maken voor het gezin werd waarschijnlijk ook als een goed argument gezien.⁶³

Tabel 1: Overzicht argumentatie per steekproef (1887-1920).

Verwijzingen naar:	1887-1890	1911-1913	1917-1920	Totaal
Financiële argumentatie	12 (63,1%)	29 (59,1%)	14 (46,6%)	55 (56,1%)
Verwijzingen naar gezin	10 (52,6%)	28 (57,1%)	13 (43,3%)	51 (52,0%)
Emotionele argumentatie	5 (26,3%)	24 (49,0%)	10 (33,3%)	39 (40,0%)
Beloften goed gedrag	0 (0,0%)	19 (38,8%)	10 (33,3%)	29 (29,6%)
Verwijzingen naar misdaad	3 (15,7%)	18 (26,7%)	9 (30,0%)	30 (30,6%)
Beloften opvoeding	5 (26,3%)	16 (32,7%)	10 (33,3%)	31 (31,6%)
Totaal	19 (100,0%)	49 (100,0%)	30 (100,0%)	98 (100,0%)

Bron: R.A.B., S.I. Gent, Jeugdafdelingen, Opsluitingsdossiers 'Maison Spéciale de Réforme à Gand', 1682-1690, 1922-1949, 1973-1992

Tabel 2: Overzicht combinaties argumentatie (1887-1920).

Verwijzingen naar:	Financiële situatie	Gezin	Emoties	Beloften gedrag	Misdaad	Opvoeding	Totaal
Financiële argumentatie	X	42 (76%)	19 (35%)	15 (27%)	14 (25%)	18 (33%)	55 (100%)
Verwijzingen naar gezin	42 (82%)	X	20 (39%)	15 (29%)	14 (27%)	11 (22%)	51 (100%)
Emotionele argumentatie	19 (49%)	20 (39%)	X	13 (33%)	19 (49%)	15 (38%)	39 (100%)
Beloften goed gedrag	15 (52%)	15 (52%)	13 (45%)	X	8 (28%)	4 (14%)	29 (100%)
Verwijzingen naar misdaad	14 (47%)	14 (47%)	19 (63%)	8 (27%)	X	14 (47%)	30 (100%)
Beloften Opvoeding	18 (58%)	11 (35%)	15 (48%)	4 (13%)	14 (45%)	X	31 (100%)

Bron: R.A.B., S.I. Gent, Jeugdafdelingen, Opsluitingsdossiers 'Maison Spéciale de Réforme à Gand', 1682-1690, 1922-1949, 1973-1992

62 De Vries, *The industrious revolution*, 186.

63 Weijers, 'The Double Paradox', 344.

3 Een opname in het Quartier als 'eene aaneenschakeling van verdriet' voor de ouders?⁶⁴

Naast een economische eenheid, kan het gezin ook gezien worden als een 'affectieve eenheid', die bijvoorbeeld volgens Baud onder meer bijeengehouden werd door emotionele behoeftes.⁶⁵ Volgens Zwaan versterkten deze emotionele relaties in het gezin in de periode rond 1900.⁶⁶ De Regt haalt eveneens aan dat verschillende gezinshistorici, waaronder Ariès, hebben gewezen op een 'emotionalisering' van het gezinsleven in de maatschappelijke bovenlagen vanaf de nieuwe tijd. Dit proces kende zijn hoogtepunt in de burgerlijke gezinnen van de negentiende eeuw en bereikte als een zinkend cultuurgoed de lagere sociale groepen. Bij hen zou dit proces zich pas uiten in de eerste helft van de twintigste eeuw, gekoppeld aan de verwijdering van jongeren uit de arbeidsmarkt.⁶⁷ Ook De Vries stelt dat de emotionalisering van de gezinsrelaties kan verklaard worden door de specialisatie binnen het gezin, waarbij de vader het gezin van inkomen voorzorg en de plaats van de kinderen thuis en op school was.⁶⁸

Emotionele formuleringen bieden geen inzicht in de werkelijke gezinsrelaties, maar verraden wel een toenemende gevoeligheid voor de emotionele band met het kind of voor het belang van emotionele argumentatie om vroegtijdige vrijlating te verkrijgen. Tot dit soort argumentatie worden een soort smeekbedes gerekend, die bijvoorbeeld verwezen naar het gemis in de familie. Emotionele argumentatie kwam regelmatig voor in de verzoeken en steeg licht door de tijd, ook al werden de betreffende jongeren vaak tegelijkertijd thuis gewenst om te werken voor het gezin. Wanneer in tabel 2 gekeken wordt naar de combinaties van deze argumentatie, kan afgeleid worden dat bij 39 jongens waar emotionele argumentatie is aangewend, er in negentien gevallen gelijktijdig naar hun hulp voor het gezinsinkomen gevraagd werd. Het aandeel van emotionele argumentatie was vooral hoog in de steekproef van 1911 tot 1913. De ouders schreven hun brieven met het doel van een vroegtijdige vrijlating, en moesten het affectieve aspect steviger aanzetten om dit te bereiken. Waarschijnlijk wilden zij het medeleven van de directie opwekken.

64 R.A.B., S.I. Gent, 1936, 4345, brief 18 april 1913.

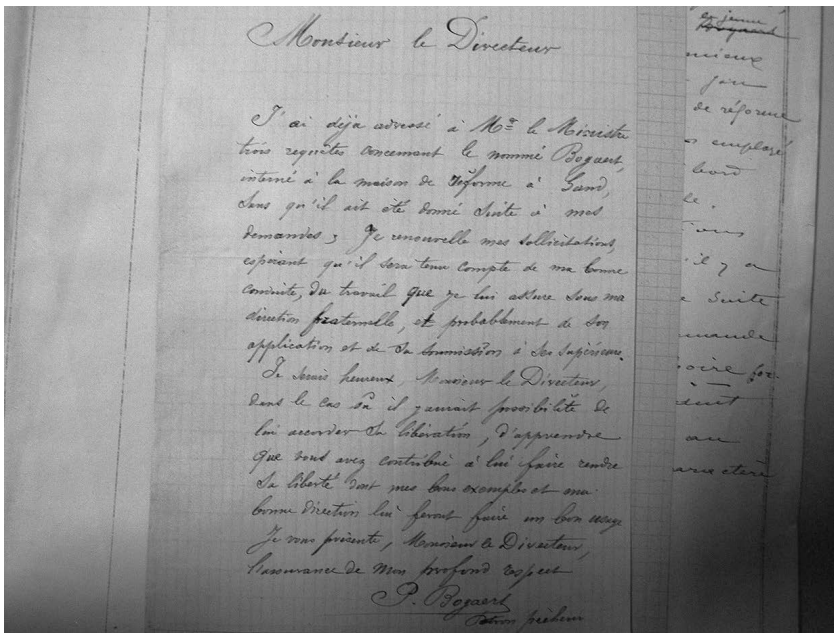
65 M. Baud, 'Huishouden, gezin en familienetwerk. Een eerste inleiding op de thematiek', in: M. Baud en T. Engelen, *Samen wonen, samen werken? Vijf essays over de geschiedenis van arbeid en gezin* (Hilversum 1994) 29.

66 Zwaan, *Familie*, 329.

67 De Regt, *Arbeidersgezinnen*, 91.

68 De Vries, *The Industrious Revolution*, 199.

In de meeste gevallen verwees men naar moederliefde, zoals in een brief van de moeder van Jean-Baptiste Deneille uit 1890 naar de minister van justitie. Zij schreef: 'mon enfant séparé de moi depuis si longtemps mon coeur de mère soupire'.⁶⁹ Niet alleen de moeder, maar het hele gezin leed. Zo schreef de vader van Joseph Rampelbergh dat indien zijn zoon niet terug zou komen, het leven van zijn gezin 'eene aaneenschakeling [...] van verdriet' zou zijn.⁷⁰ In verschillende dossiers zijn persoonlijke kaartjes en brieven bewaard van familie, gericht aan de jeugdgedelinquent zelf. Ook deze brieven kunnen niet gezien worden als privaat en intiem. Ze werden waarschijnlijk gecontroleerd, en het was daarom noodzakelijk te voldoen aan bepaalde sociale en literaire conventies.⁷¹

Illustratie 2. Voorbeeld persoonlijke briefwisseling

Bron: R.A.B., S.I. Gent, Jeugdafdelingen, Opsluitingsdossiers 'Maison Spéciale de Réforme à Gand', 1939, 4376, kaart 25 december 1912

69 R.A.B., S.I. Gent, 1689, 1621, brief 24 april 1891. Vertaling: 'Met mijn kind zo lang van mij gescheiden, zucht mijn moederhart.'

70 Ibidem, 1936, 4345, brief 18 april 1913.

71 K. Vehkahlhti, *Constructing Reformatory Identity: Girls' Reform School Education in Finland, 1893-1923* (Oxford & New York 2009) 154.

4 'Door onervarenheid en bitter jeugd misleid'⁷²: Een veranderende omgang met jeugddelinquenten?

In vorige paragrafen werd onderzocht op welke manier de financiële en emotionele rol van de jongeren naar voren kwam in de onderhandelingsstrategieën in de brieven. Aangezien het gaat om jeugddelinquenten, is het ook belangrijk om te bekijken hoe hun crimineel gedrag werd beschreven. Volgens Gillis ging men er vanaf het einde van de negentiende eeuw steeds meer vanuit dat jongeren tegen moreel schadelijke omgevingen beschermd moesten worden, aangezien deze delinquent gedrag konden veroorzaken.⁷³ Zij werden gezien als slachtoffer van het 'criminogene karakter' van hun levensomstandigheden.⁷⁴

Zwaan spreekt van een groeiende overheidsbemoedienis in het gezinsleven, die in de evolutie van de omgang met jeugddelinquentie ook tot uiting komt. Het is daarom interessant te kijken hoe ouders zichzelf profileerden om aan de normen van de autoriteiten te voldoen. Hun moraliteit werd immers enerzijds als een belangrijke oorzaak van jeugdcriminaliteit gezien en anderzijds als een belangrijk middel om jeugdcriminaliteit te voorkomen. Probeerden de ouders bijvoorbeeld een vroegtijdige vrijlating te bekomen door het misdrijf aan een externe oorzaak te koppelen, zoals slechte vrienden? Of maakten zij eerder duidelijk aan de directie dat zo'n misdrijf in de toekomst niet meer zou voorvallen, onder andere door er op te wijzen dat zij de jongere van een goede opvoeding konden voorzien?

In de verzoeken betreffende dertig jongeren probeerde men een verklaring te zoeken voor het gepleegde misdrijf, om hun onschuldigheid aan te tonen. Men sprak over de jeugdigheid van de jongen, die er voor zou zorgen dat hij zijn fout nog niet beseft, zijn goede karakter en het bijhorende onbegrip dat hij toch een misdrijf gepleegd had, een slechte opvoeding, een slechte algemene economische situatie of ten slotte de omgang met slechte vrienden. Lis en Soly stelden in hun onderzoek naar jeugdcriminaliteit vast dat men al in de middeleeuwen en de nieuwe tijd afwijkend gedrag bij jongeren toeschreef aan 'jeugdige overmoed' en groeps-gedrag.⁷⁵

Dergelijke argumenten stegen gedurende de onderzochte periode. In de

72 R.A.B., S.I. Gent, 1937, 4351, brief 8 juni 1912.

73 De Bodt, *Stoute jongens.*; Gillis, 'Juvenile Delinquency', 97; Christiaens, *De geboorte*, 252.

74 C. Eliaerts, 'Het eeuwige pendelen tussen hulp en straf in de jeugdbescherming', in: C. Lis en H. Soly (red.), *Tussen dader en slachtoffer: jongeren en criminaliteit in historisch perspectief* (Brussel 2001) 372.

75 Lis en Soly, 'Jeugd', 15.

eerste steekproef was dit slechts 15,7%, vervolgens 26,7% en in de derde steekproef 30,0% (zie tabel 1). De jongeren die in het *Quartier* terechtkwamen hadden vaak een klein misdrijf gepleegd. Bijna alle jongeren hadden een diefstal van beperkte waarde of landloperij op hun geweten. Ouders wilden er in hun brieven voor zorgen dat ze niet geassocieerd werden met de gezinnen die als gevaarlijk werden beschouwd omwille van hun 'wangedrag, verwaarlozing of mishandeling', en trachtten duidelijk te maken dat de oorzaak van het misdrijf niet bij hen lag.⁷⁶ Op die manier werd het misdrijf in veertien gevallen gekoppeld aan slechte vrienden. In een brief uit 1917 schreef de vader van François Peeters dat het misdrijf van zijn zoon verklaard kan worden door zijn 'slechte aanhang', aangezien hij zo 'toch in het hart niet is want hij heeft ouders altijd braaf en oppassend geweest'.⁷⁷

Voor de drie gevallen waarbij jeugdigheid als argument werd gebruikt, zien we dat deze jongeren niet noodzakelijk jonger waren dan de andere jeugddelinquenten uit de instelling. Één van hen was namelijk zestien jaar oud, de andere twee waren zeventien jaar oud. De vader van Auguste Relecom schreef in 1913 in zijn brief aan de directeur dat zijn zoon 'nog te jong om het te beseffen' was.⁷⁸ Ook Gillis haalde in dit verband aan dat er rond 1900 in de samenleving een grote angst bestond voor jongeren, aangezien deze omwille van hun onervarenheid kwetsbaar waren voor invloeden van hun omgeving.⁷⁹ Argumentatie in verband met de onschuld en het goede karakter van de jongere werd gebruikt in negen gevallen, onder andere door de vader van Jean-Baptiste Corvers. Hij schreef in 1912 dat zijn zoon vrijgelaten moest worden, aangezien alle mensen er versted van stonden 'als zij oren zeggen dat die jongen daar is, want van alle man wort hij bemint en ook u zult wel ondervinden dat dat gene slegte gevangen is van karakter is, hij zal hem wel goet gedragen, dat weet ik zeker'.⁸⁰

De verwijzingen naar de economische situatie kwamen al aan bod bij de argumentatie om de jongere aan het werk te zetten, maar werden hier in twee gevallen anders aangewend. De afzenders wilden er met deze argumentatie op wijzen dat externe factoren de oorzaak van het misdrijf waren. Zo haalde de vader van Edouard de Schuiteneer in zijn verzoek aan dat zijn zoon een misdrijf had begaan:

76 Ibidem.

77 R.A.B., S.I. Gent, 1977, 4754, brief 25 september 1917.

78 Ibidem, 1933, 4320, brief 10 juli 1913.

79 Gillis, 'Juvenile Delinquency', 96.

80 R.A.B., S.I. Gent, 1937, 4358, brief 23 september 1912.

door den honger en armoede zijne broeders en zusters, en dat hij er toe gedwongen was om niet van honger te moeten sterven, dat toch zou eene verschrikkelijke dood is en waar er toch zouvele van gestorven, door de mid-delen die zij niet behadden, om een beetje brood te kunnen koopen door den oorlog die volle vier jaren in Europa gewist heeft en waar er zouvele eerlijke menschen gevonden worden in prisons of anderen verbeteringshuisen en die voor den oorlog de eerlijkste personen waaren en die nu als misdaadige in prison te liggen te zuchte door de armoede en de ellende in ons België is doorgebracht.⁸¹

In dit geval werd armoede dus duidelijk aan criminaliteit gekoppeld.⁸² Ondanks de drastische sociale gevolgen van de Eerste Wereldoorlog kwamen verwijzingen naar economische problemen opvallend weinig voor. In de periode vóór de oorlog werd de algemene economische situatie zelfs in geen enkel verzoek aangehaald.

Uit het voorgaande bleek reeds dat ouders vaak verwezen naar externe factoren om het misdrijf van hun zoon te verklaren, zoals de omgang met slechte vrienden, en dat dit soort argumentatie steeds vaker werd gebruikt. Zij wilden zelf niet als slechte opvoeders gezien worden, aangezien ouderlijke verwaarlozing kon gezien worden als de oorzaak van hun crimineel gedrag.⁸³ Aangezien de moraliteit van ouders in deze periode als cruciaal werd gezien, is het interessant na te gaan hoe zij hun onderhandelingsstrategie aan deze norm aanpasten. Trachtten zij in hun brieven zichzelf te profileren als goede opvoeders, door letterlijk te verwijzen naar een goede opvoeding van hun zoon?

Uit tabel 1 valt te lezen dat argumentatie omtrent opvoeding een licht stijgende tendens kende gedurende de periode van 1887 tot 1921. In de eerste steekproef werd er slechts in 26,3% van de gevallen naar opvoeding verwezen, in de tweede in 32,7% en in de derde in 33,3%. Men verwees in de onderzochte brieven op twee manieren naar opvoeding, namelijk door te wijzen op een goede opvoeding die de jongere al had genoten, maar ook door het maken van concrete beloften om hem in de toekomst beter te controleren. De ouders van Guillaume Lagasse in 1889 stelden in hun brief de opvoeding die hun zoon in het verleden had genoten centraal, en schre-

81 Ibidem, 1982, 4808, brief zonder datum.

82 Ook het andere verzoek waar men een economische verklaring aan het misdrijf geeft, verwijst naar de Eerste Wereldoorlog. (Ibidem, 1985, 4838, brief 6 maart 1913.)

83 C. Leonards, *De ontdekking van het onschuldige criminele kind: bestraffing en opvoeding van criminele kinderen in jeugdgevangenissen en opvoedingsgesticht, 1833-1886* (Hilversum 1995) 11.

ven dat hun zoon 'van goede familie' was en 'altijd goed opgebracht' was.⁸⁴ De vader van Joseph van Rampelbergh beloofde in 1913 aan de directeur dat hij zijn zoon met zich zou meenemen naar zijn werk om hem op die manier 'gedurig onder d'oogen' te hebben. Op die manier zou hij namelijk 'al zijn doen en laten kunnen nagaan en hem desnoods intoomen'.⁸⁵ Men leek zich vaker te richten op de toekomst en op het voornemen om beter op de jongere te letten. Ook de ouders erkenden in hun verzoeken dus dat een te vroege onafhankelijkheid van jongeren gevaarlijk kon zijn voor hun moraliteit aangezien zij nog zeer kwetsbaar waren.⁸⁶ Hiermee beantwoordden ze dus aan de verwachtingspatronen binnen de maatschappij, om zo hun doel van een vroegtijdige vrijlating te bereiken. Dit zegt echter niets over de manier waarop ze in de realiteit met de opvoeding van hun zoon omsprongen. Bovendien is de stijging van deze argumentatie niet zo sterk.

De wet op kindbescherming van 1912 was van groot belang in de mentaliteitswijziging tegenover het criminele kind, namelijk van dader naar slachtoffer van zijn omgeving. Ouders werden voortaan gebonden aan bepaalde regels van opvoeding, en konden van deze taak onttrokken worden indien ze hierin volgens de kinderrechtter faalden.⁸⁷ De jongeren in het Quartier waren tot hun meerderjarigheid ter beschikking van de overheid gesteld, maar een andere mogelijkheid was bijvoorbeeld dat zij vrijgelaten werden en dat de ouders een bevel kregen om beter op hun zoon te letten.⁸⁸ De opvoedkundige kwaliteiten van de ouders stonden in deze wet dus centraal. De wet op zich had waarschijnlijk weinig invloed op de stijging van argumentatie met betrekking tot opvoeding. Er werd nergens letterlijk naar verwezen.

Wanneer gekeken wordt naar de 49 jongeren uit de tweede steekproef, kan er een vergelijking worden gemaakt in het voorkomen van verwijzingen naar opvoeding voor en na de wet. Er is een lichte stijging vast te stellen in de periode na de wet (van 23,8% naar 32,1%), maar het is onmogelijk af te leiden of dit iets met de wet te maken heeft. De kans is groot dat veel van deze gezinnen zelfs niet op de hoogte waren van de wet. De stijging gedurende de volledige periode van 1887 tot 1921 in het verwijzen naar opvoeding kan met andere woorden niet zomaar gezien worden als een reactie op een wettelijke beslissing. De wet was bovendien op zich een

84 R.A.B., S.I. Gent, 1685, 1507, brief 2 april 1989.

85 Ibidem, 1936, 4345, brief 3 februari 1913.

86 Gillis, 'Juvenile Delinquency', 97.

87 Zwaan, *Familie*, 205.

88 'Loi du 15 mai 1912 sur la protection de l'enfance', in : *Pasinomie : collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique* (Brussel 1912) 251.

reactie op maatschappelijke gevoeligheden over de morele omgeving van jongeren die al eerder heersten. Bij wetten kan steeds de vraag worden gesteld waarom ze werden doorgevoerd en waarom er de wil was om ze te implementeren.⁸⁹ In dit geval gebeurde het opstellen van wettelijke bescherming voor kinderen en jongeren onder druk van de publieke opinie en van sociale bewegingen.⁹⁰

Criminele jongeren moesten van straat gehouden worden door arbeid, door scholing of door allebei. Het belang dat in bepaalde verzoeken gehecht werd aan een goede opvoeding in de toekomst, verhinderde de afzenders niet om tegelijk financiële hulp van de jongere te vragen. Vaak waren deze argumenten in combinatie terug te vinden. Zoals eerder aangegeven werkten ook veel kinderen nog na de invoer van de leerplicht. Zij deden dan buiten schooltijd allerlei soorten werk: helpen bij de huisarbeid van de ouders, brood en melk bezorgen, was en kranten rondbrengen, helpen bij kappers, etc.⁹¹ Zo blijkt uit tabel 2 dat er in 58% van de gevallen waar naar opvoeding werd verwezen, tegelijk gevraagd werd naar een bijdrage van de jongere aan het gezinsinkomen. De vader van Edouard Schepers schreef in 1913 aan de directeur dat zijn zoon 'iets voor het huishouden zou kunnen verdienen', en daarnaast ook dat hij en zijn vrouw 'een waakzaam oog op hem zullen houden'.⁹² Door het beschikken over een arbeidsplaats zouden de jongeren in de toekomst van straat gehouden worden en konden zij beschermd worden tegen een moreel schadelijke omgeving, wat verdere misdrijven zou voorkomen.⁹³

Een opvallende evolutie door de tijd is de stijging van beloften omtrent goed gedrag van de jongeren zelf. In de eerste steekproef komt dit argument niet voor, terwijl het in de tweede steekproef in 38,8% van de gevallen wordt gebruikt en in de derde in 33,3% (zie tabel 1). Het gebruik van termen zoals waardigheid en eerlijkheid stonden hierbij centraal. Zo schreef de moeder van Jacques de Mey in 1912 naar de koning dat haar zoon had beloofd om 'un citoyen digne et honnête' te worden.⁹⁴

89 Cunningham, *The decline*, 425.

90 Christiaens, *De geboorte*, 635.

91 De Bodt, *Stoute jongens*.

92 R.A.B., S.I. Gent, 1934, 4322, brief 29 januari 1913.

93 Weijers, 'The Double Paradox', 344.

94 R.A.B., S.I. Gent, 1932, 4308, brief 17 januari 1912. Vertaling: 'een waardige en eerlijke burger'.

5 Conclusie

De veranderende houding tegenover jongeren werd tot nu toe zeer weinig van onderop bestudeerd. Vooral in studies naar jeugddelinquentie ontbreekt een bottom-up perspectief. Door het gebruik van brieven was het mogelijk om een beeld te krijgen van de zelfrepresentatie van gezinnen, in dialoog met de autoriteiten. In de periode rond 1900 ontstond de opvatting dat jongeren beschermd moesten worden tegen moreel schadelijke omgevingen en dat een goede opvoeding cruciaal was om criminaliteit te voorkomen.⁹⁵ Dit idee drong geleidelijk aan ook door in de gezinnen van de jeugddelinquenten. In de verzoeken deed er zich een stijging voor in beloften om zich beter te gedragen en trachtte men steeds vaker een externe verklaring te zoeken voor het misdrijf van de jongere, bijvoorbeeld door deze te wijten aan de omgang met slechte vrienden. Ouders representeerden zichzelf en hun zonen in overeenstemming met de heersende normen, om zo hun doel te bereiken. Verwijzingen naar hun eigen opvoedkundige kwaliteiten kwamen ook in een derde van de gevallen voor, maar deze stegen minder sterk.

De eerste helft van de twintigste eeuw kan volgens Gillis beschreven worden als 'the era of adolescence'.⁹⁶ Vanaf 1900 kreeg deze levensfase steeds meer een eigen karakter. Jongeren werden langer op school gehouden en kwamen minder snel in de wereld van de volwassenen terecht. Uit de verzoeken tot vroegtijdige vrijlating van 98 jeugddelinquenten uit het Gentse Quartier de Discipline bleek dat er inderdaad een vrij sterke daling plaatsvond in het gebruik van financiële argumentatie. Ondanks die daling werd ook nog in de steekproef van 1917 tot 1920 in bijna de helft van de verzoeken de financiële bijdrage van de jongere aan het gezinsinkomen gevraagd. In de eerste decennia van de twintigste eeuw bleek het ideaal van scholing van jongeren en de ermee gepaard gaande terugtrekking uit de arbeidsmarkt nog niet financieel haalbaar voor alle gezinnen. De vraag naar financiële hulp door arbeid van de jongere kon dus aangewend worden als onderhandelingsstrategie, aangezien dit nog een vrij gebruikelijk fenomeen was.

Bovendien was arbeid een geschikte manier om de vrijgelaten jongens van straat te houden en zo verdere misdaden te voorkomen.⁹⁷ Ouders ge-

95 Christiaens, *De geboorte*, 187; De Koster, 'Jongeren' 315; K. Lieten en E. Van Nederveen Meerkerk, *Child labour's global past, 1650-2000* (Bern 2011) 19.

96 Gillis, *Youth*, 133.

97 Christiaens, *De geboorte*, 260.

bruikten in die financiële argumentatie vaak verwijzingen naar een problematische gezinssituatie en benadrukten ook regelmatig de emotionele relatie met hun zoon. Beloften van de ouders voor een betere oplettendheid en het tewerkstellen van jongeren kwamen vaak in combinatie voor. Ondanks de lichte stijging in argumentatie met betrekking tot opvoeding, bleven verwijzingen naar de financiële situatie gedurende de hele periode een frequent gebruikt argument. Wat dit wil zeggen over de reële financiële situatie van de gezinnen is onduidelijk, wel geeft het een interessant beeld van de argumentatie die zij aanwendden in hun onderhandelingsstrategieën. Om hun doel te bereiken, moesten zij zorgen dat hun zelf-representatie in de verzoeken aansloot bij de maatschappelijke normen van de periode.⁹⁸

Over de auteur

Dorien Campforts (1989) behaalde in 2011 met grootste onderscheiding haar master Geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen, afstudeerrichting sociaal-economische geschiedenis *Nieuwste Tijd*. In 2012 studeerde ze af aan de faculteit Toegepaste Economische Wetenschappen te Antwerpen met een master Cultuurmanagement. Momenteel werkt ze als projectmanager bij de kunsteducatieve organisatie Rasa, die tentoonstellingsprojecten voor kinderen en jongeren organiseert.
E-mail: campfortsdorien@gmail.com

98 Met dank aan Prof. Dr. Hilde Greefs voor alle steun en begeleiding.